

REPUBLIKANIZMUS ÉS BEVÁNDORLÁS: MIT DIKTÁL A SZABADSÁG?*

Tóth Szilárd János
(TK Politikatudományi Intézet)

*Tanulmány beérkezett: 2021. március 18., opponálás: 2021. március 18. – május 10.,
véglegesítve: 2021. június 24.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A migrációról szóló politikafilezofiai viták egyik fő kérdése az, hogy a bebocsátást kérő tömegek igényeit vajon korlátozhatja-e a fogadó állam kormányának és polgárainak igénye, hogy önállóan rendelkezzenek a közösségük sorsáról. Az utóbbi években sokan próbálták bebizonyítani, hogy a republikánus elmélet megoldja a dilemmát. A tanulmányban ezt a próbálkozást kritizálom, és amellet érvelek, hogy a republikánus elmélet kétértelmű.

Kulcsszavak: republikanizmus ■ bevándorlás ■ szabadság ■ határellenőrzés

A migrációról szóló politikafilezofiai viták egyik legneuralgikusabb pontja az a kérdés, hogy a bebocsátást kérő tömegek igényeit vajon korlátozhatja-e a fogadó állam kormányának és polgárainak igénye, hogy önállóan rendelkezzenek a közösségük sorsáról. A liberális elmélet híresen nem ad egyértelmű választ erre. Ezt nyilván lehet limitációnak is tekinteni. A 2015-ös bevándorlási-, részint menekültválság óta a határellenőrzés kérdése az európai politikai viták középpontjába került, és mivel most is százazrek, sőt milliók remélnék bebocsátást az Unió külső határai közelében, igencsak sürgető lenne kitalálni, hogy mi a teendő. Ha kifejezetten a politikafilezofiatól várjuk, hogy világosan megmondja, mit lenne helyes tennünk, akkor a liberalizmusnak (sajnos?) nincs túl sok haszna. Éppen ezért lehet figyelemre méltó azoknak a mai republikánusoknak a próbálkozása, akik a liberális elmélet helyett a republikanizmust ajánlják alternatívaként, mondván, hogy ez már igenis megoldja a dilemmát, és bebizonyítja, hogy az állami határellenőrzés és a bevándorlás korlátozása *igenis* erkölccstelen dolgok. A dilemmát szerintük az dönti el, hogy minden embernek jogos igénye lehet a szabadságra, vagyis arra, hogy senki más ne gyakoroljon fölötte domináló túlhatalmat. Ez az igény alapvető, ezért hát perdöntő súlya van a határellenőrzés kérdésében is.

* A tanulmány a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének 2020-as gyakornoki programja keretében készült.

A tanulmányban ezt a republikánus vállalkozást kritizálom, és bebizonyítom, hogy a liberálishoz hasonlóan a republikánus elmélet sem ad egyértelmű választ a dilemmára. A dominanciától mentességként értett szabadság ugyanis elvont eszmény, az állami bevándorláskorlátozás ellenzése és támogatása egyaránt kikövetkeztethető belőle. Húzzuk alá kétszer: nem akarom eldönteni, hogy melyik politika a helyes. Sem a nyitott, sem a zárt határok, sem az állami szuverenitás erősítése, sem annak gyöngítése mellett nem érvelek. Csak azt szeretném bebizonyítani, hogy az efféle dilemmákat, illetve konkrétan az *állami* határellenőrzéssel kapcsolatos dilemmát az esetek elsöprő többségében a republikánus szabadságmérce (és a republikánus elmélet általában) sem dönti el. Mindössze két konkrét esetben egyértelmű, hogy a mérce mit diktál: a menekültek befogadását írja elő, és azt, hogy minden bevándorló rendelkezzen egy *minimális* kihívási joggal a saját bebocsátási igényének az elbírálása során. De hogy ezen túlmenően mi a teendő, és hogy a bevándorlók többségét kitevő „gazdasági” bevándorlók előtt ki kéne-e nyitni a határt vagy sem, vagy hogy az állami szuverenitás erős legyen-e vagy sem – minderre nem ad választ a republikánus mérce. Úgyhogy akármelyik politika mellett szeretnénk érvelni, egyéb dolgokra is muszáj lesz hivatkoznunk.

VAN-E REPUBLIKÁNUS ALTERNATÍVA?

Az államok kormányai és a társadalmak szélesebb rétegei is gyakran úgy ítélik meg, hogy a tömeges bevándorlás negatív hatásainak lassítása érdekében állami határellenőrzésre van szükség. Ha pedig egy ember, vagy ha ezzel analóg módon: egy közösség kimondja, hogy mit akar, és hogyan képzei el a jövőjét, annak súlya van. A motivációk nyilván sokfélék lehetnek. A tömeges bevándorlás megváltoztatja a fogadó társadalmakat: egyes régiók túlnépesednek, átalakulnak a munkaerőpiaci viszonyok, egyes szférákban csökkennek a bérek, terhelődik a szociális ellátó rendszer, gyöngül a kohézió és a bizalom és helyenként megszűnik a társadalom régi kulturális arculata is (Alesina–Ferrara, 2002; Delhey–Newton, 2005; Putnam, 2007; Soroka–Johnston–Kevins–Banting–Kymlicka, 2018).^{*} Ezek a dolgok sokakat zavarnak. A másik oldalon viszont azt is magától értetődőnek szokás venni, hogy a demokratikus önrendelkezést is érdemes némileg korlátozni. A többség hajlamos erkölcsileg nagyon problémás dolgokba is beleegyezni. És amint szólnak megfontolások a bevándorlás korlátozása, úgy a támogatása mellett is szólnak érvek. Olyan elképesztő gazdasági és erőforrásbeli különbségek vannak ma a világon, hogy

^{*} Természetesen nemcsak efféle, erkölcsileg méltányolható indokokra hivatkozva szokták a bevándorlás korlátozását követelni. A szélesebb társadalmi rétegekben jelen levő bevándorlásszkeptikus attitűdök mögött irracionális félelmek, alulinformáltság és rasszizmus is előfordul.

ha a nyugati államok lezárják a határaikat, azzal rontják a harmadik világba született szegények lehetőségeit, hogy kikecmeregjenek a helyzetükből. A kitörési lehetőség sokak számára az emigrálás. A nekik nyújtható segítség kézenfekvő formája ezért a befogadás (Carens, 2013).

Nyilvánvaló tehát, hogy dilemmával van dolgunk (Benhabib, 2004: 19; Blake, 2013; Blake, 2020; Hoyer, 2016; Miller, 2005; Miller, 2010; Miller, 2016; Wellman, 2008; Wellman, 2016). Kérdés, hogy egy republikánus mit kezdhetne vele. Az utóbbi évek politikafilozófiai vitáiban könnyen azonosítható a fősodorbéli vélemény: eszerint a republikanizmusnak *eredeti és egyértelmű* mondanivalója van a dilemmáról, amely mondanivaló a dominanciától óvó szabadságeszményből ered. Eszerint nem a tényleges beavatkozások az érdekesek, hanem az, hogy vannak-e a társadalomban ágensek, akiknek *lehetőségük* van rá, hogy önkényesen avatkozzanak az életünkbe. Arra van szükség, hogy mindenki önállóan irányítsa a saját életét. Ennek viszont az lenne a konkrét előfeltétele, hogy kiegyenlítettek legyenek a hatalmi viszonyok, és senki se bírjon túlhatalommal, *domináns* befolyással mások életére. Ez a republikánus szabadság kritériuma (Pettit, 2012). Másfelől az is fontos, hogy a republikánusok elég megengedően viszonyulnak a konkrét beavatkozásokhoz. Ellentétben a liberálisokkal, ők nem gondolják, hogy a beavatkozások mindig ellentétesek lennének a szabadsággal. Csakis akkor tartják őket ilyennek, ha önkényesek is. Az életünk „önálló irányítása” ugyanis azt jelenti, hogy ha úgy akarjuk, jóvá is hagyhatunk beavatkozásokat. Amíg nálunk van a „gyeplő”, nincs miért aggódni.

A bevett republikánus konklúzió vagy az, hogy a határellenőrzés és a bevándorlás korlátozása általában erkölcstelen dolgok, vagy az, hogy az állami, egyoldalúan gyakorolt határellenőrzés az, ami erkölcstelen. Ez vegytiszta *legitimitási* kérdés. A republikánus konklúzió az, hogy az államoknak nincs legitim joguk ahhoz, hogy korlátozzák a területükre való belépést és ott a letelepedést. Ennek viszont nem az az oka, hogy az állami határellenőrzés sérti az esélyegyenlőséget és a mozgásszabadságot – ez a liberális Carens érve (2013) –, hanem az, hogy kiszolgáltatottságot teremt, alávetve a bebocsátást kérőket a fogadók domináns hatalmának. Ez az, ami perdöntő jelentőségű.

Minimális változatosság persze a fősodorbán is van. Az elsőprő többség szót sem ejt róla, hogy a republikánus szabadságeszményt kétértelműség jellemezné az állami határellenőrzés kérdésében (Benton, 2014; Costa, 2020; Hoyer, 2016; Hoyer, 2018; Hoyer, 2019; Owen, 2014; Sager, 2014; Ujlaki, 2020). Mások elismerik a kétértelműséget, de bagatellizálják, és nem is igazán érvelnek ellene (Honohan, 2014; Rochel, 2019). Alább ezeket a véleményeket kritizálom. Nagyon kevés, a fősodortól eltérő megközelítés áll rendelkezésre. Az egyik kivétel Philip Pettit, aki egy az egyben tagadja, hogy az állami határellenőrzés domináns volna (Pettit, 2012: 162.). Ezzel nem értek egyet, helyette Sarah Fine 2014-es cikkét követem, és hozzá hasonlóan a republikánus elmélet és benne a szabadságeszmény messze-menő kétértelműsége mellett érvelek (Fine 2014). Megjegyzendő, hogy a fősodo-

ron belül érdekes kivétel Hoye-é, aki bár szintén egyértelműnek látja, hogy mit diktál a szabadság, ehhez hozzáteszi, hogy a republikánus hagyomány és a szélesebb elméleti keret azért igenis kétértelmű (Hoye, 2016; Hoye, 2018).

REPUBLIKÁNUS ÉRVEK AZ ÁLLAMI HATÁRELLENŐRZÉS ELLEN

Mi köze tehát a dominanciának a bevándorláshoz? Pettit szerint alapesetben semmi. Az állami határellenőrzés analóg a hazai törvénykezéssel: beavatkozásnak mindkettő beavatkozás, de ha nem dominálnak, akkor nem is szabadságellenesek. Nagyon fontos, hogy érvényesülnie kell a „nem kell, ha nem lehet” kritériumának. A helyzet az, hogy a fejlettebb államok, ha akarnák, sem tudnák befogadni a globális dél valamennyi rászorulóját. Erre nincsen kapacitás. A *kivándorlás* engedélyezése nem vitás: ha az állam bezárja az állampolgárait, és nem ereszti őket külföldre, akkor jóformán börtönként működik. De a *befogadás* más eset. Itt muszáj, hogy érvényesüljenek észszerűségi kritériumok. Ha egy fejlett állam teljesen megnyitja a határait, akkor előbb-utóbb olyan nagy bevándorló tömegek árasztják el, hogy kétségessé válik a joguralom és azoknak a politikáknak a működtetése is, amelyek a szabadságot otthon garantálják (Pettit, 2012: 162–179.). Ez afféle „horror forgatókönyv” volna: a sokszerűen végbemenő túlnépesedés várhatóan lakhatási válságot okoz, tömegek kerülnek az utcára, a szociális ellátó rendszer, illetve az egészségügy túlterheltté válik, nő a bűnözési ráta, széthullik a társadalmi kohézió és így tovább. Az államnak pontosan azért van legitim joga a határellenőrzésre, hogy az efféle „horror” elkerülhető legyen.

Hogy Pettit megközelítése reális-e, az persze vitatható. De akár reális, akár nem, *republikánus* szemszögből mindenképpen támadható (Benton, 2014; Costa, 2020; Honohan, 2014; Owen, 2014; Rochel, 2019; Sager, 2014; Ujlaki, 2020). A migráció különféle formái közti differenciálás *nélkül* is el lehet mondani, hogy a bevándorlók egy csomó, dominálónak is nevezhető élethelyzetbe kerülnek. A túlhatalom, amivel találkozni szoktak, néha állami, máskor privát eredetű. Először is, a nyugati államok kormányai nem ritkán már azelőtt meg akarják állítani a bevándorlókat, hogy azok a határaikhoz érnének. Ennek érdekében egyezségeket kötnek idegen országokkal, sőt akár nem állami milíciákkal is, hogy ők blokkolják a vándorlási útvonalakat. A potenciális bevándorlónak semmi kontrollja nincs az efféle egyezségeket megkötése fölött, így ezek nagyon is dominálónak mondhatóak (Costa, 2020: 3).

De tegyük föl, hogy az illető eljut a célország határához! Ha legálisan szeretne bebocsátást kérni, rögtön aláveti magát a fogadó bürokrácia hatalmának (Costa, 2020: 4., 7–8.; Owen 2014; Rochel, 2019). Costa ezt a hatalmat még az EU és az USA esetében is rendkívül önkényesnek tekinti, és például arról beszél, hogy a bürokraták teljesen egyoldalúan dönthetnek a befogadásról, senki

sem ellenőrzi őket, és nyugodtan visszautasíthatnak olyanokat is, akiket elvileg igenis be kéne ereszteni. Ez erős túlzás. Nem igaz, hogy a határokon működő bürokrácia fölött ne lenne ellenőrzés: belső, hatósági vizsgálatok is léteznek, de civil szervezetek is, amelyek az esetleges jogsértéseket jelentik (vö: Rochel, 2019). Abban az értelemben viszont a bürokrácia hatalma igenis önkényes, hogy maguk az érintett bevándorlók semmi kontrollal nem rendelkeznek afölött, hogy kapnak-e státust vagy sem.

Azután, még akiknek sikerül is legálisan bejutniuk, gyakran ők is hatalmilag alárendelt helyzetbe kerülnek a befogadó társadalomban. Ezek az emberek elvileg bármikor deportálhatóak. Nem rendelkeznek azonos politikai jogokkal (Magyarországon csak az önkormányzati választásokon szavazhatnak, de az országgyűlésin nem), és ezért a politikai pártokat sem ösztönzi semmi, hogy az igényeiket azonos súllyal vegyék tekintetbe (Costa, 2020: 4–5.). Az állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók emellett fokozottan kiszolgáltatottak a privát hatalomnak is (Benton, 2014: 57.). Ha a vízum meghosszabbítása aktív munkaviszonyhoz kötött, az rákényszerítheti az embert, hogy kizsákmányoló munkahelyi feltételeket is elfogadjon. Az is előfordulhat, hogy a vízum meghosszabbítása helyi állampolgárral kötött házassági viszony fennmaradásához kötött. Benton kizárólag bevándorló nőkkel példálózik, azt sugallva, hogy az efféle kritériumok patriarchális elnyomást eredményeznek: a bevándorló nők kénytelenek lesznek mindent eltérni az „őshonos” férjüknek, mert ha nem így tesznek, deportálják őket. Benton ezt nem véletlenül nem mondja ki kerek perec, hiszen ez, ebben a formában nem is volna igaz. A házassági kritériumban semmiféle eredendő szexizmus nincsen, hiszen az eset fordított is lehet: bevándorló férfi is nőülhet „őshonos” nővel, ennek eredménye pedig pontosan a nő javára kedvező hatalmi aszimmetria lenne.

Egy másik tekintetben viszont Benton lényeges pontosítást vezet be. Az állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók valójában *nem* mindig domináltak, hanem csak akkor, ha „költséges” nekik kilépni a helyzetükből. Kilépni kétféleképpen lehet: vagy újabb emigrálással, vagy az állampolgárság megszerzésével. A „költségek” is sokfélék lehetnek: ezek egy része személyes, másik része adminisztratív jellegű. Az újabb emigrálás személyes költsége lehet az új hazában szerzett család, barátok, ismeretségek, társadalmi hálózat, munkahely és egyebek elvesztése. Adminisztratív, intézményi szemszögből az a releváns kérdés, hogy mennyire szigorú a naturalizációs törvény. Ha nehéz állampolgárságot szerezni, az magas költség, időben, energiában és pénzben egyaránt. A domináltság mértékének *általános*, tehát mind a személyes, mind pedig az adminisztratív költségek mérlegelése kapcsán érvényes indikátorai viszont azok, hogy a bevándorló mióta tartózkodik az országban, milyen jól beszéli a nyelvet, milyen státusa van, mennyi a pénze, mekkora a keresete, és az, hogy milyenek a körülmények (van-e háború, üldöztetés, stb.) abban az

országban, ahonnan a bevándorló eredetileg jött, és ahová esetlegesen visszaküldhetik (Benton, 2014).

Rengetegen viszont egyáltalán nem legális úton jutnak át a határon. Ezek a „papírokkal” nem rendelkező, illegális bevándorlók sok szempontból még az eddigi esetekhez képest is kiszolgáltatottabbak. Minthogy szabálysértéssel lépnek be az ország területére, folyton attól kell tartaniuk, hogy a hatóságok fölfedezik, megbüntetik, majd deportálják őket. Ugyancsak kitettek a privát dominanciának, még hozzá még nagyobb mértékben, mint az állampolgársággal nem rendelkező, ámde legális bevándorlók. Nem bízhatnak a munkaadójukban, a főbérőjükben, sőt a szomszédaikban sem, hiszen ezek konfliktus esetén bármikor följelethetik őket a hatóságoknál. Ha bajba kerülnek, nem hívhatják a rendőrséget, mert ezzel lelepleződne a státusuk, ami valószínűleg megintcsak a deportálásukhoz vezetne. Egy szó, mint száz, az illegális bevándorlót a törvény egyszerűen nem védi ugyanúgy, mint mindenki mást. Ez is jogosan nevezhető dominanciának (Costa, 2020: 4.).

A lényeg tehát az, hogy Pettit bevándorlás korlátozását védő modelljének a republikánus mérce felől nézve túl erősek az előföltevései, és ezért csak egy nem létező, ideális világban működik. Konkrétan akkor lenne igaz, hogy a határellenőrzés és a bevándorlás korlátozása nem dominálnak, ha a korlátozásokat bilaterális egyezmények szabályoznák, és ha a szóban forgó határ két demokratikus államot választana el. Így csakugyan föltehetnénk, hogy a bilaterális egyezmények a két állam polgárainak akaratát tükrözik. Még ha a korlátozások bele is avatkoznának az emberek mozgásszabadságába, nem lennének dominálóak, és tekinthetnénk rájuk „balszerencseként”, ahogy Pettit mondaná. Csakhogy ezek az előföltevések a valóságban ritkán érvényesülnek. Létezik persze alternatívája a bilaterális egyezményeknek. Ez egy multilaterális egyezmény volna, valamiféle kontrolláló és demokratikusan is elszámoltatható nemzetközi szervezettel. Pettit modellje számára ez persze nem lenne kiút: ő pontosan azt szeretné bizonyítani (kevés sikerrel), hogy az államok részéről egyoldalúan meghatározott bevándorlási korlátozások önmagukban nem dominálnak (Costa, 2020: 9.).

AZ ÁLLAMI HATÁRELLENŐRZÉS ELLEN SZÓLÓ ÉRVEKRE ALAPOZOTT REPUBLIKÁNUS POLITIKA

Mi lenne tehát a következetesebb republikánus válasz a bevándorlás kérdésére? El kell mondani, hogy a fősodor valamelyest megosztott ezen a téren, Costa a nyitott határok politikája mellett foglal állást. A Pettit által vizionált „horror forgatókönyvet” nem tartja valószínűnek, hozzátéve, hogy a fejlett országok már most is rengeteg költségvetési forrást fordítanak olyan, szerinte másodlagos szférákra, mint a hadsereg, vagy a gazdasági és technológiai fejlesztés. Ezeket

a forrásokat át lehetne csoportosítani, és így a jelenleginél messze több bevándorló befogadására maradna pénz (Costa, 2020: 17.). Hogy az ötlet életszerű-e, az persze vitatható. Ha a bevándorlók befogadására költött pénz alternatív költsége óriásira nő, és például a gazdasági- és a technológiai fejlesztés kárára megy, az hosszú távon csökkenti a költségvetés bevételi oldalát és az állam befogadási kapacitásait is. De ez különálló, inkább praktikus kérdés. Egy másik, Costától eltérő álláspont szerint a bevándorlás korlátozása nem önmagában szabadságellenes (hiszen „csak” beavatkozás), ezért amit föl kell számolni, az az államok által önkényesen, tehát *egyoldalúan* gyakorolt, bevándorlást korlátozó politika (Fine, 2014: 18.). Ezt többféleképpen is meg lehet csinálni. Az egyik megoldás az lenne, ha maguk az érintettek, tehát a bebocsátást kérők kapnának beleszólást a határellenőrző mechanizmus és talán a bevándorlási politika meghatározásába is (Honohan, 2014: 34–42.). A másik megoldás egy nemzetközi ellenőrző hatóság létrehozása lenne, esetleg a máris létező UNHCR megerősítése a bevándorlásról meghozott állami döntések felügyeletére. A cél mindkét esetben ugyanaz volna: a nemzetállami hatáskörök gyöngítése, elmozdulás a többszintű szuverenitás felé (Bohman 2008), és mindezt annak érdekében, hogy a bevándorlók ne legyenek kitéve a kormányzati bürokráciák önkényes hatalmának (Fine, 2014: 24–25.; Honohan, 2014; Costa, 2020: 8.).

Mi a helyzet a már bevándoroltak jogaival? A republikánus diskurzus főszórában egybehangzó a vélekedés: ezeknek az embereknek az állampolgárságra hasonlító, vele körülbelül azonos jogosítványokkal járó státus kellene, hogy járjon, méghozzá az országban való, akár csak ideiglenes letelepedés (Benton, 2014: 62–65.; Honohan, 2014: 34–42.; Owen, 2014), sőt akár az illegális határátlépés után is automatikusan (Sager, 2014). Szintén lehetséges megoldás, hogy az ország egyes városai „menedékként” működjenek, ahol a helyi hatóságok nem alkalmazzák az országosan egyébként hatályos, az illegális migránsokra vonatkozó kiutasítási törvényeket (Hoye, 2019). A nyugati társadalmakban a bevándorlók persze most sincsenek teljesen magukra hagyva. Sokukat már az érkezéskor családtagok várják, de ha nem, hát rosszabb esetben is majdnem mindig van már helyben egy számukra otthonos etnikai diaszpóra közösség. Ugyancsak vannak bevándorlást támogató politikai pártok, nemzetközi civil és érdekszervezetek, NGO-k. A fogadó államok, különösen az EU-ban, mindenféle szociális juttatásokat és integrációs programokat biztosítanak a jövevényeknek, és elvi lehetőséget nyújtanak az állampolgárság megszerzésére is. Hogy mindez elég-e vagy sem, arról persze lehet vitatkozni. Benton sajnos elég nagy általánosságban beszél, és ezen az általános szinten mondja, hogy a naturalizációs törvény laza, a szociális juttatások szintje pedig magas kell, hogy legyen (Benton, 2014). De hogy ez *konkrétan* mit jelent, és hogy például a svéd, a brit vagy a német szabályozás megfelel-e az elvárásoknak, az már homályban marad.

Ám a lényeg nem is ez. Sem a könnyített naturalizáció, sem a menedékvárosok, sem a szociális juttatások, sem a támogató közeg nem üti meg a republikánus mércét önmagában. Hogy a bevándorlók ne legyenek dominálva, ahhoz legfőképpen az kell, hogy ők maguk is bírjanak némi kontrollal a saját sorsuk fölött. A *demokráciát* innen nézve tehát nemigen lehet pótolni (Benton, 2014; Fine, 2014: 21–22.). Sager az összes alternatívát hiányosnak látja. Először is, az USA-ban szokásos bírói felülvizsgálat például – amellet, hogy nem kellően hatékony – csak a létező jogszabályokra építhet, holott a bevándorlók részéről arra is lenne igény, hogy a jogszabályok változzanak, megkönnyítve a letelepedést. Másodszor, a demokratikus jogokat – a republikánus mérce perspektívájából – nem csak a bírósági ellenőrzés, de a szociális jogok és a formális kereteken kívül eső, mozgalmi politika sem helyettesítheti, legfeljebb csak kiegészítheti. Egyrészt a hazai szakszervezetek érdekei nem ritkán nagyon is ütköznek a jövevények érdekeivel (hiszen versengenek velük a munkahelyekért, a bevándorlók olcsóbban vállalnak munkát, és ezért az érkezésük lenyomja a béreket), másrészt pedig az informális politikai képviselőt egyszerűen nélkülözi a törvényi garanciákat, és ezért is instabil a formális politikai jogokhoz képest (Sager, 2014: 11-2). Végül, Sager szerint a bevándorlókat „küldő” országok kormányaitól szintén nem várható a diaszpóra érdekeinek képviselése, hiszen ezek az országok nem rendelkeznek valódi hatalommal a célországokban. Sager itt helytelenül általánosít: ha a célország és a küldő ország közti hatalmi aszimmetria a küldőnek kedvez, akkor az efféle érdekképviselőt igenis lehet sikeres. Panama nyilván nehezen védi meg az állampolgárait az USA-ban. De fordítva már nem ez a helyzet.

REPUBLIKÁNUS ÉRVEK AZ ÁLLAMI HATÁRELLENŐRZÉS MELLETT

Ezek volnának hát a következetes republikánus nézetek, szemben Pettit következetlenségeivel? Bizonyítottunk tekinthetjük, hogy az egyetemes szabadság célja a nemzetállami szuverenitás csorbítását diktálja? Nem, ennyire mégsem letisztult a kép. A dominanciától való megszabadulás valójában nagyon is diktálhat állami határellenőrzést. Fine arra emlékeztet, hogy a szabadság megélésének nem csak egyéni, de kollektív szintje is van. A (demokratikus) kormányok igénye, hogy a határellenőrzésről önállóan dönthessenek, nagyon is (kollektív) *szabadságigénynek* nevezhető a szó republikánus értelmében. Mert mi történik akkor, ha a nemzetállami szuverenitást akár a bebocsátást kérők, akár valamiféle nemzetközi szervezet korlátozza? Ilyenkor pontosan az történik, hogy a politikai közösség veszít az önkormányzati, önmagát *hatalmilag* kontrolláló jogosítványaiából, és ehelyett „idegenek” szereznek befolyást a hazai törvények és politikák meghatározásába. Ha például egy nemzetközi szervezet határozza meg, hogy egy-egy állam mennyi bevándorlót engedjen be, az

csökkenti az állampolgárok jogát arra, hogy a saját, kollektív akaratuk szerint szervezzék meg a politikai életet otthon (Fine, 2014: 22–23.; lásd Skinner, 2010: 98–99.). Ez nagyon is hatalmi, nagyon is dominanciakérdés.

A probléma elméleti szinten persze kezelhető. A republikánus kozmopolitizmus például éppen erről szólna: ha az emberek közvetlen demokratikus kontrollt gyakorolnának a nemzetközi szervezetek fölött is, akkor az itt meghozott döntések már nem lennének dominálóak. Hogy a valóságban az ilyen elképzelések mennyire életszerűek, az persze vitatható. Fine elég szkeptikus: szerinte, ha szétagoljuk a szuverenitást, annak csak az lesz a vége, hogy a döntéshozatal még kevésbé lesz demokratikusan ellenőrzött, mint manapság. A nemzetállami politika egyáltalán nem optimális, de az alapján, amit eddig tudunk például az EU működéséről, elég nehéz elképzelni, hogy az efféle, nemzetek feletti szervezetekben hatékonyabb lehetne a demokratikus elszámoltathatóság (Fine, 2014: 24–25.).

Ugyanakkor van másik eshetőség is, amivel Fine valamiért nem számol. Fine a nemzetközi szervezetek és az államok (továbbá a *demokratikus* államokon keresztül a polgárok) viszonyában észlel potenciális dominanciát. De ugyanígy lehet domináló a kormányok és a saját állampolgáraik közti viszony is, mégpedig akkor, ha a kormány nem olyan politikát folytat, mint amelyet a polgárok szeretnének. Nyilván mindkét irányban lehet elfogult a kormány: előfordulhat, hogy a többség nyitott határokat szeretne, és ehhez képest a kormány korlátozza a bevándorlást, és fordítva, az is előfordulhat, hogy a többség a bevándorlás (szigorúbb) korlátozását szeretné, ennek ellenére viszont a kormány nagyszámú jövevényt enged be. *Ha van* mérhető és demokratikus procedúrák során született többségi preferencia a bevándorlással kapcsolatosan, és a kormány ezt következetesen figyelmen kívül hagyja, az nyugodtan értelmezhető dominanciaként. Fine-nak igaza van: ha egy demokratikus állam kormánya nem dönthet szabadon egy olyan központi kérdésről, mint a határ-ellenőrzés, akkor az közvetve dominálhatja a kormányt megválasztó polgárokat is (Fine, 2014: 24.; lásd még Laborde–Ronzoni, 2016). De az szintén dominálhatja őket, ha a *tulajdon* kormányuk cselekszik következetesen a demokratikus akarat ellenében: ekkor is ugyanúgy elvesztik a kontrollt afölött, hogy miként alakuljon az otthonuk népességszáma, lakhatási helyzete, szociális körülményei, kulturális arculata és sok minden egyéb.

És ráadásul nem is csak maga a szabadság, hanem a szabadsághoz *instrumentálisan* kapcsolódó egyéb értékekre hivatkozva is lehet republikánusként az állami határellenőrzés mellett érvelni. Pettit „horror forgatókönyve” nyilván így is olvasható lenne: a tömeges bevándorlás azzal is árthat a szabadság ügyének, hogy erodálja a társadalomban a közösségi kötelekeket, a kohéziót, a bizalmat és az állampolgári erényt – márpedig ezekre az „eszközökre” óhatatlanul szükség lenne a szabadság garantálásához. A tanulmány legelején már említettem, hogy van rá némi empirikus bizonyíték, hogy a tömeges beván-

dorlásnak csakugyan ilyen hatásai vannak. A bevándorlók eltérő kulturális referenciákkal rendelkeznek, gyakran más nyelvet beszélnek és más vallásúak, és ez megnehezíti a kapcsolatteremtést a többségi lakossággal. Hoya is abból indul ki, hogy ezek a kulturális eltérések gyakran politikai implikációkkal bírnak: a jövevények olyan társadalmakból érkeznek, ahol mások a normák, mást szokás gondolni a jó politikáról és az erkölcsről. Ha viszont a nemzetállam szintjén akarunk erényes polgárokat nevelni, akkor valamiféle – vitatható, de valamelyest azért stabil – helyi konszenzusra mégiscsak szükség lesz a normákról. A konszenzus védelmének egyik lehetséges módja a bevándorlás állami korlátozása (Hoya, 2016: 3.).

Elméleti szinten a kozmopolitizmus ezt a problémát is kezeli. Ha az erényre nevelés azért diktálja a bevándorlás korlátozását, mert maga az erény az állami kerethez kapcsolódik, akkor egyszerűen el kéne felejtetni az államot, és az erényről szóló vitát inkább egy nemzetek fölötti föderáció, esetleg a „világköztársaság” szintjén kéne lefolytatni. Hogy egy ilyen kísérlet mennyire lenne reális, az azért bizonytalan (Fine, 2014: 24–25.). Ténykérdés, hogy a modern demokráciának támasztékot adó fő közösségi kötelék *manapság* még mindig csak a nemzetállamban adott. Csakis itt garantált a szükségesnek vélt összetartás és bizalom a társadalom tagjai között (Miller, 2008: 142–143.). Nem tudjuk, hogy a kozmopolita identitás ezt a szerepet rövid vagy középtávon be tudná-e tölteni helyette. És minthogy ezt nem tudjuk, érdemes körültekintőnek lennünk, mert máskülönben nem csak az állam, hanem vele együtt a demokrácia alatt is vágni fogjuk a fát (Laborde, 2002: 604.).

De erényre nevelés ide vagy oda, a tömeges bevándorlás *középtávon* a dominanciát csökkenteni hivatott jóléti államnak sem tesz jót. Azért csak középtávon érvényesül a hatás, mert a tömeges bevándorlásnak előbb meg kell történnie, idő, amíg ez elkezd bizonyos társadalmi rétegeket zavarni, és még több idő, amíg ezt az „érzetet” valamely politikai erő fölkarolja, és eljuttatja a döntéshozatal szintjére. Hogy a jóléti állam visszaszorulása mire nézve jó indikátor, az persze vitatható. Mindenesetre tény, hogy a hatás létezik. *Nem* egészében érinti a jóléti államot: míg az univerzális juttatásokra nézve nincs szignifikáns hatása, addig egyes célzott programokra már nagyon is van. Ezek pontosan azok a juttatások, legfőképpen a munkanélküli segély, amelyek kedvezményezettjei között a bevándorlók felülreprezentáltak (Soroka–Johnston–Kevins–Banting–Kymlicka, 2018). Ezt a hatást szokás „jóléti sovinizmusnak” is nevezni.

A DILEMMA FELOLDÁSA?

Egy szó, mint száz, a bevándorlás korlátozása mellett és ellen is fölhozhatóak republikánus megfontolások. A jelek szerint tehát visszajutottunk a kiinduló dilemmánkhoz. Nagy kérdés, hogy ez a dilemma megoldható-e a republiká-

nus keretben. Ha kimutatható lenne, hogy a bebocsátást kérőket érő dominancia messze nagyobb, mint a fogadó állam polgárait fenyegető dominanciaformák, az nyilván megoldás lenne, mert kiderülne, hogy a dilemma mégiscsak áldilemma. Eddig általánosságokban írtam, és nemigen differenciáltam a migráció különféle formái között. De vannak egyértelmű esetek. A tipikus példa a háborúk, éhínség vagy üldöztetés elől menekülőké (Fine, 2014: 14–15.). Ezek az emberek olyan mértékig kiszolgáltatottak, hogy a fogadó állam polgárainak önkormányzati igényei a dominancia-mércével mérve is eltörpülnek mellettük. Ha a menekülteket nem fogadják be valahol, akkor súlyos szenvedés, akár a halál várja őket. Csakhogy ez egyáltalán nem is vitás kérdés. Mindenki, tehát a bevándorlást korlátozó liberális nacionalisták és Pettit is egyetértenek abban, hogy a menekülteket be kell fogadni (Fine, 2014: 17.; Miller, 2016; Pettit, 1997: 152.). Ha a dominanciától óvó mérce csak az ilyen, teljesen egyértelmű esetekben oldja meg a dilemmát, az még nem túl érdekes. Az lenne az érdekes, ha a gazdasági bevándorlók sokkal bizonytalanabb ügyéről is mondana valami egyértelműt. Erre viszont, mint mindjárt látjuk, nem képes.

Első érv: a tömeges bevándorlás nem veszélyezteti a republikánus politikai programot

A kortárs diskurzusban ötféle módon próbálnak reagálni erre a problémára és a dilemmát az állami szuverenitás csorbítása javára eldönteni. Az első típusú próbálkozás Rochelé, aki elismeri, hogy a dilemma abban az értelemben valós, hogy a határellenőrzés jogának elvétele és a nemzetállami szuverenitás csökkentése is dominálhatja az adott állam polgárait. Rochel éppenséggel csak úgy véli, hogy ez nem nagy ár a bevándorlók segítése érdekében. A dilemmát végső soron a tapasztalati tudásunk dönti el. Rochel szerint, míg a gazdasági bevándorlók jellemzően tényleg segítségre szorulnak, addig semmi jel sem utal arra, hogy a tömeges bevándorlás fölszámolná a szabadságot garantáló intézményeket a fogadó államokban. Mindezért, véli Rochel, az univerzalista republikanizmus egyértelműen az állami szuverenitás gyöngítése mellett áll (Rochel, 2019: 17–18.).

És egy banális szinten ebben van is igazság. Nyugat-Európa országai hét évtizede a tömeges bevándorlás célpontjai, és lám, egyikük sem változott még liberális demokráciából autokráciába. Akkor hát megoldódott a dilemmánk? Nem, erről sajnos nincsen szó. Rochel ugyanis csúsztat. Egyrészt az, hogy a Pettit-féle „horror forgatókönyv” sehol sem vált még valóra, részint nyilván annak tudható be, hogy a totálisan nyitott határok politikáját sem alkalmazta még egyik nyugat-európai ország sem. A tapasztalati tudás, amire Rochel hivatkozik, pontosan az állami határellenőrzést föl nem számoló gyakorlat eredménye. Másrészt még ha a szabadság és a szabadságot garantáló „eszközök”

nem is vesztek el ezekben az országokban, negatív tendenciákról igenis beszélhetünk. Hivatkoztam már a kutatásokra, amelyek ezt támasztják alá: a tömeges bevándorlás erodálja a közösségi kötelekeket, a kohéziót, a bizalmat és az állampolgári erényt. Ezek a vizsgálatok természetesen nem állnak vitán fülül. De figyelmen kívül hagyni az efféle adatokat, és magától értetődőnek venni, hogy „semmi” sem utal rá, hogy a tömeges bevándorlás kihívás lenne a szabadságra nézve: ez súlyos csúsztatás.

Második érv: a határellenőrzés nem szuverén jog

A második típusú próbálkozás Honohané, aki úgy oldja meg a dilemmát, hogy a határellenőrzést egyszerűen kivonja mind a szuverén, mind pedig a demokratikus önrendelkezési jogok köréből. Ami a szuverenitást illeti, ennek lényege, véli Honohan, a kormányzat és a neki alávetett népesség, illetve a kormányzat és az idegen kormányzatok közti viszonyok szabályozásában rejlik. Az, hogy kik, hogyan és mennyien kelnek át az ország határain, a szuverenitás szempontjából érdektelen kérdés, és ezért az államnak egyáltalán nem csökkenti a szuverenitását, ha a bevándorlás-politikáról nem dönthet önállóan, hanem például egy nemzetközi ellenőrző hatóságnak kénytelen alávetni magát. Ezzel párhuzamosan, habár minden közösségnek joga van a demokratikus önrendelkezéshez, de mivel a politikai közösség nem olyan, mint egy klub, ez a jog nem terjedhetne ki a tagság korlátozására (Honohan, 2014: 43–44.). Persze meglehet, hogy ezek a dolgok csakugyan így vannak. Ami viszont rendkívül meglepő, az az, hogy Honohan egyáltalán semmiféle érvet sem hoz föl a tézisei mellett. Így elég nehéz bármit is kezdeni velük. Az egész elképzelés *ad hoc* jellegű. Ezzel persze nem mondom, hogy a határellenőrzés erős jog lenne, vagy hogy magától értetődően felülná a bebocsátást kérő migránsok igényeit. De itt nem is ez a kérdés. A kérdés az, hogy a határellenőrzés értelmezhető-e szuverén vagy önrendelkezési jogként. Honohan semmivel sem támasztja alá, hogy ne lehetne akár így, akár úgy értelmezhető.

Harmadik érv: a bevándorlók nem domináló ágensek

A harmadik típusú próbálkozás szintén Honohané, aki ugyanebben a tanulmányában azt is fölveti, hogy az állami határellenőrzés azért is illegitim, mert a bevándorlás korlátozása nem analóg a területvédelemmel. Nem vitás, hogy egy politikai közösség csak akkor lehet szabad, ha *kívülről* nem dominálják más államok vagy ilyen-olyan szervezetek (Laborde–Ronconi, 2016; Pettit, 2014). A republikánus elmélet élesen ellenzi a gyarmatosítást, de a nagytőke elhatalmasodását is. Csakhogy, véli Honohan, a bevándorlás nem állítható

párhuzamba ezekkel a dolgokkal: a bevándorlók nem domináló ágensek, hiszen nem áll rendelkezésükre ehhez elegendő erőforrás, egyénileg, vagy legföljebb csak a családjukkal kelnek útra, és gyakran kifejezetten szegények is a fogadó társadalom átlagához képest – úgyhogy értelemszerűen inkább ők vannak alárendelt helyzetben (Honohan, 2014: 43–44.). Honohannek ebben igaza is van. Ezért a dilemma azon a szinten most már eldőlni látszik, hogy a bebocsátást kérőnek a republikánus szabadság felől nézve igenis jó, ha van *valami* beleszólása abba, hogy beeresztik-e vagy sem.

De kérdés, hogy ez a „valami” mit jelent és kikre vonatkozik. Sajnos Honohannál sűrű homály van ezen a téren is (Honohan, 2014: 42.). Ha például a bevándorlók beleszólása kvázi vétőjogot jelentene, az nem sokat segítené, mert egyszerűen csak megfordítaná a helyzetet: a határellenőrző bürokrácia elvesztené minden hatalmát, intézményileg kiüresedne, és a valódi döntéseket egy mindenkori kisebbség hozná meg. Ha viszont a beleszólás egy korlátozott *kihívási* jogot jelentene csak, az már értelmesebb cél volna, habár persze sok múlna a részleteken. Kiknek jár beleszólás és mibe? Ha csak a bevándorlási hatóságokkal kapcsolatba került jövevényeknek járna beleszólás a *saját* esetük elbírálásába, az életszerű lenne: jogos elvárás például, hogy ezek az emberek, ha nincsenek megelégedve a helyi bürokrácia döntésével, akkor feljebbviteli fórumhoz, mondjuk, a bírósághoz fordulhassanak az igényük újratárgyalásáért.

Ám, ha nem csak a konkrét határellenőrzési procedúrába, hanem a bevándorlás-politika meghatározásába is jár beleszólás – márpedig Honohan egy ponton *ezt* is javasolja (2014: 42.) –, és nem csak a határokhoz ért bevándorlók-nak, hanem a potenciális bevándorlóknak is, az már tényleg kiüresítené a szuverenitást és a demokratikus önrendelkezést, és ráadásul rettenetes praktikus nehézségeket eredményezne. Amíg a bevándorlás-politikáról az állam parlamentje (esetleg helyi népszavazás) határoz, addig egy efféle beleszólás csakis úgy lenne kivitelezhető, hogy minden bebocsátást kérő, sőt akár a potenciális bevándorlók is szavazati jogot kaphassanak a fogadó államban. Ebben az esetben már milliókról, sőt tízmilliókról beszélhetnénk, olyanokról, akik esetlegesen több ezer kilométerre élnek az adott államtól, nincs hozzá semmi kötődésük és így tovább. Ennek így megint csak nem lenne semmi értelme.

Honohan viszont nem is ezt szeretné. Az ő modellje alapján erkölcstelen dolog, ha az állam önállóan határozhat a bevándorlás-politikáról: ehelyett szívesebben egy nemzetek fölötti ellenőrző szervre volna szükség, például egy megerősített UNHCR-re. Evidens, hogy a (potenciális) bevándorlók igényei, panaszai számára ez lehetne a megfelelő „feljebbviteli” fórum és nem a nemzetállami parlamentek. Honohan javaslatai tehát – a bevándorlók kihívási jogosítványai és a globális szabályozás – kéz a kézben járnak. Csakhogy éppen ez az a pont, ahol „kilóg a lóláb”, és meglátszik, hogy ebben az érvelésben is van egy súlyos csúsztatás. Magukat a bevándorlókat tényleg értelmetlenség volna domináló ágensekként kezelni. Ebben Honohannek igaza van. De ha-

csak a bevándorlók kihívási jogait nem értelmezzük meglehetősen korlátozottan, és nem zárjuk ki a bevándorlás-politikába való beleszólást, akkor ezek a kihívási jogok automatikusan a nemzetközi ellenőrző hatóság pártolásába „csapnak át”. Egy ilyen hatóság pedig igenis dominálhat. Említettem, hogy a nemzetközi szervezetekről szerzett tapasztalati tudásunk egyelőre nem támasztja alá, hogy ezek a szervezetek demokratikusabban működjenek, mint a nemzetállamok. Épp az ellenkezője az igaz. Ezek a szervezetek „távol” vannak a polgároktól, nehezebb őket elszámoltatni és nehezebb átlátni a működésüket. Magyarul mondván, habár maguk a bevándorlók nem domináló ágensek, a nekik járó erőteljesebb – tehát a bevándorlás-politika meghatározására is vonatkozó – kihívási jogok megkövetelik egy olyan szervezet működését, ami már igenis domináló ágenssé válhat. Ez ismét visszavezet a kezdő dilemmánkhoz. Honohan érve nagyon korlátozott értelemben nyújt rá megoldást: egyedül arra szolgáltat nyomós okot, hogy a hatóságokkal kapcsolatba került bevándorlók a nemzetállami bírósághoz fordulhassanak a határellenőrző bürokrácia esetleges visszaélései miatt, de ezen túlmenően semmi egyébre sem.

Negyedik érv: az önkényes hatalom jelentése

Egy negyedik megközelítés, ami szintén kapcsolódik a dilemmához, M. Victoria Costáé (2020). Eddig a manapság bevett republikánus definíciót használtam, ami szerint valaki akkor van dominanciának alávetve, ha nem nála van a „gyeplő”, tehát nem ő kontrollálja a saját sorsát. El kell mondani azonban, hogy nem ez az egyedüli definíció. A hatalmi önkényt a kortárs republikánus diskurzusban háromféleképpen szokás érteni. Costa ezeket a különféle értelmezéseket veti össze és megvizsgálja, hogy melyikből mi következik az állami határellenőrzésre nézve. A *kontroll*-alapú megközelítés tanulságairól már volt szó. Costa egyáltalán nem említi, hogy ennek a következetes alkalmazása bármiféle kétértelműséget eredményezne. Csak annyit szögez le, hogy ha az önkény az egyoldalúan, tehát kizárólag az állam által gyakorolt kontrollt jelenti, akkor ez a határellenőrzés esetében nyilvánvalóan fennáll. Costa ugyanakkor nem ejt szót a kétértelműségről, holott a kontroll-alapú megközelítésnél ez nagyon is létezik.

De mi a helyzet az önkény másik két definíciójával? A Lovett-féle *procedurális* megközelítés már Costa szerint is kétértelmű. Lovett kritériuma szerint akkor beszélhetünk hatalmi önkényről, ha két cselekvő társadalmi viszonyba kerül egymással, és a viszonyukat egyenlőtlen függőség jellemzi, olyannyira, hogy a hatalmi fölényt élvező cselekvő procedurális korlátok nélkül avatkozhat a hátrányban levő cselekvő dolgába (Lovett, 2012). Costa elégedetlen ezzel a definícióval, mert felőle nézve *nem* minden, intuitíve domináló szituáció azo-

nosítható a bevándorlás esetében. Konkrétan: csakis a határon már átlépett emberek problémái azonosíthatóak így, de nem a határon bebocsátást kérőké. Ennek az az oka, hogy társadalmi viszony és egyenlőtlen függőség csakis az előbbi, de nem az utóbbi esetben áll fenn. A bebocsátást kérő migránsok helyzete Costa szerint pontosan azért nehéz, mert *nem* állnak még társadalmi viszonyban a fogadó politikai közösséggel, holott igényük lenne erre. Lovett definíciójával az a fő baj, hogy a viszonyra és a függőségre tett hangsúly miatt az efféle kitettséget nem ismeri föl. Egy másik, eltérő probléma az, hogy a procedurális kritérium önmagában azt sem árulja el, hogy milyen a jó procedura. A rasszista szelektálás a határon jó vagy sem? Procedurális alapon ez eldönthetetlen kérdés, hiszen létezhet jól kidolgozott, ám rasszista procedura is (Costa, 2020: 11–13.).

Costa végső soron úgy véli, hogy a három önkényesség-definíció közül az *érdek*-alapú a legmegfelelőbb. Ennek kidolgozása Pettit korai műveiben található, és a lényege az, hogy akkor önkényes egy beavatkozás, ha nem az érintettek *objektíven* belátható érdekében áll (Pettit, 1997). Ha van beavatkozás, ami a bebocsátást kérő migránsok érdekeivel ellentétes, akkor az az állami határellenőrzés. Ezek az emberek jobb gazdasági feltételeket keresve hagyták vagy hagynák el a szülőhazájukat, és ha a célország kormánya akadályozza őket ebben, az egyértelműen nem szolgálja a javukat (Costa, 2020: 14–16.). Ez triviálisan igaz. Costa azonban egyoldalú. Nem veszi észre, hogy az érve az ellenkező tézis szolgálatába is odaállítható lenne. Egy dolog, hogy az állami határellenőrzés nem áll a bebocsátást kérők érdekében. Csakhogy a másik oldalon az is igaz, hogy a bevándorlás meg a fogadó társadalomnak nem áll mindig érdekében. Maradva a hideg kalkulációnál: gazdasági szempontból a képzetlen tömegek érkezése gyakran költség a szociális ellátó rendszernek, rövid, de néha még középtávon is. Persze *nem* mindig az: ahol munkaerőhiány van, ott igenis szükség van bevándorlásra a termelékenység növelése érdekében.

És léteznek egyéb, a gazdaságival össze nem mérhető, inkább szubjektív költségek is: emlékezhetünk rá, hogy ilyenek a helyi társadalom kulturális arculatának változásával, a bizalom és a kohézió erodálódásával kapcsolatos féltelmek. Ezért ha a közérdek a kritériuma annak, hogy a beavatkozás önkényes-e vagy sem, akkor, ha egy nemzetközi ellenőrző hatóság rákényszeríti az államot, hogy több bevándorlót fogadjon be, mint amennyire „szüksége” volna, az nagyon is tekinthető önkényes beavatkozásnak. Sőt, ha úgy vesszük, a közérdek mint kritérium éppenséggel azt is diktálhatja, hogy az állam bevándorlás-politikája végzettség, életkor, kulturális háttér és vélt gazdasági „haszon” szerint *diszkrimináljon* a bebocsátást kérő migránsok között – mint ahogy a kanadai rezsim ezt meg is teszi. A dilemma tehát továbbra is fennáll, Costa megközelítése nem oldja meg.

Ötödik érv: a tömeges bevándorlás segítheti az erényre nevelést

De, ha maga a szabadságeszmény felől nézve nem is oldható meg a dilemma, az nem jelenti, hogy bizonyos, a szabadsághoz *instrumentálisan* kötődő értékek segítségével ne lehetne mégis megoldható. Erre tesz kísérletet az ötödik, egyben utolsó vizsgált megközelítés. Hoye sajátos történelmi tablón próbálja szemléltetni, hogy a republikanizmus miért kellene, hogy pártolja az állami szuverenitás gyöngítését. A tábló egyik fő referenciája Machiavelli, aki abból indul ki, hogy a bevándorlás eltérő kultúrájú embertömeget hoz a városba, fölborítva a normákról szóló viszonylagos helyi konszenzust. Emlékezhetünk néhány bekezdéssel korábbról, hogy Hoye szerint az egyik lehetséges republikánus válasz erre a kihívásra a bevándorlás korlátozása. Csakhogy nem ez az egyedüli lehetséges válasz. Machiavelli szerint a normákról szóló viszonylagos konszenzus fölborulása éppenséggel jót is tehet az állampolgári erényeknek: vérfrissítést ad a közvitának és lehetőséget a konszenzusban „eltunyult” polgároknak, hogy megedződjenek és végre gyakorolhassák az erényt. Az erény ugyanis csakis akkor edzett, ha kihívások érik, van mitől védeni, és van kiket meggyőzni a normák helyességéről. Akkor tehát, ha ott van vele szemben valami „más” is (Hoye, 2016: 8.).

Habár Hoye-nak ez a megfontolása logikus, megvan az a hibája, hogy teljesen spekulatív, és semmivel sem megalapozottabb, mint a vele ellentétes konklúzió, ami a normákról szóló konszenzust a bevándorlás korlátozásával védené. Az Európába érkező bevándorlók között sok az ultrakonzervatív közösség. Minél többen jönnek, annál nagyobb a republikánus konszenzust érő kihívás. Másfelől a tömeges bevándorlás gyakran a rasszista szélsőjobboldal megerősödéséhez vezet. A feszültségek elkerülhetetlenek, és ennél fogva nem világos, hogy az egész jót tesz-e az erényre nevelés programjának.

Hoye történelmi táblója azonban nem csak Machiavellire, de XVIII–XIX. századi amerikai republikánusokra is hagyatkozik. Mint Hoye másutt bemutatja, létezett egy irányzat, ami a bevándorlásban egyáltalán nem veszélyt látott, hanem lehetőséget: akik az elnyomást ismerik és el is menekülnek előle, azok várható, hogy az új, amerikai hazában a szabadság legmegbízhatóbb őrei lesznek majd, megbízhatóbbak, mint azok, akik a szabadságba otthon „belekényelmesedtek” (Hoye, 2018: 18–22.). Túl azon, hogy ismét rendkívül spekulatív, Hoye-nak ezzel az érvével az a másik baj, hogy csak egy nagyon specifikus bevándorlótípusra, az üldöztetés elől menekülőkre vonatkoztatható, mintsem a gazdasági bevándorlók sokkal bonyolultabb esetére, amiről ez az egész dilemma szól. Hoye ráadásul úgy von le normatív következtetést a XVIII. századi amerikai diskurzus nyomán, hogy közben kissé elkeni annak történelmi körülményeit. A korabeli amerikai republikánusok ugyanis joggal teheték föl, hogy az üldözött és hozzájuk menekülő emberek többségében nem katolikusok, nem zsidók és nem is muszlimok, hanem nyugat- és közép-európai protestánsok lesznek, olyan közösségek tehát, amelyek kulturálisan hasonlítanak

az amerikai többségi társadalomra. Itt tehát rasszista indokok is megférhettek. Arról nem beszélve, hogy lehetetlenség általánosítani: az elnyomó társadalmakból az emberek nem csak az elnyomás miatt emigrálnak, hanem például gazdasági indokokból is, és ezért az új társadalomba érkezve sem mind a szabadság, hanem sokan éppen a „hozott kulturális csomagjuk” legmegbízhatóbb „őreivé” válnak. Ezt egyébként Hoyer is nagyon jól tudja, elvégre a Machiavelire hagyatkozó korábbi érve pontosan ebből a premisszából indul ki.

BEFEJEZÉS

Húzzuk alá ismét: nem akartam eldönteni, hogy az állami szuverenitás erősítése vagy a gyöngítése-e a helyes. Csak annyit akartam bebizonyítani, hogy ezt a dilemmát a republikánus szabadságmérce nem dönti el, úgyhogy akár milyen politika mellett akarunk érvelni, muszáj lesz más dolgokra is hivatkoznunk. Ezt az elméleti munkát nem lehet megspórolni. A republikánus mércék minden igyekezet ellenére nem oldják meg az efféle dilemmákat, pontosabban csak rendkívül kevés esetben oldják meg őket. Ez komoly limitáció. Ugyanez a liberális, *negatív* szabadságról egyébként nem mondható el – és ennek fényében kissé meglepő is, hogy egyesek, akik a nyitott határokat védik, nem erre, hanem inkább a republikánus alternatívára hagyatkoznak. A negatív szabadság szemszögéből alapesetben semmilyen bevándorlás-korlátozás sem igazolt, éppen ezért a korlátozóspárti liberálisoknak is egyéb megfontolásokra kell hivatkozniuk (Fine, 2014: 17–18.).

Az utóbbi években mégis sokan próbálkoztak meg vele, hogy a republikánus szabadságmércét önmagában, egy mindent megoldó normatív „varázspálcaként” használják föl a bevándorlással kapcsolatos, súlyos politikafilozófiai kérdések eldöntésére. Ez a mérce erre nem alkalmas. Amire alkalmas, az csak annyi, hogy megismételje a *menekültekre* vonatkozó konszenzusos véleményt, és hogy előírjon bizonyos, ámbár elég korlátozott kihívási jogokat a bebocsátást kérő (gazdasági) bevándorlók számára (is). Ezen fölül a szabadág mint mérce messzemenően kétértelmű. A gazdasági bevándorlókat érő dominanciát nehéz összemérni a demokratikus önrendelkezés korlátozásával járó dominanciával. Olyan ez, mintha az almát akarnánk a körtéhez hasonlítani. Különböző dominanciátípusok ezek, és egyáltalán nem magától értetődő, hogy melyik orvoslásának mikor kéne prioritást élveznie. Még csak az sem biztos, hogy az ilyen dilemmákat elvont, elméleti szinten kéne megoldani. Nem mintha nem léteznének áthidaló megoldások. Ilyen a fönti gondolatmenet során bűvópatakként, újra meg újra megjelenő kozmopolitizmusé. Bohman, Honohan és mások reménykednek benne, hogy *lehetséges* olyan, a nemzetállamok bevándorlás-politikájába avatkozó nemzetek fölötti szervezet, ami a polgárok kezében hagyja a demokratikus kontrollt. Ezek a remények nagyfokú és nem

túlságosan megalapozott optimizmusra vallanak. Az állam mint intézményi keret belátható időn belül nem tűnik el, és a nemzetek fölötti szervezetekről eddig szerzett tapasztalati tudásunk sem kecsegtet azzal, hogy az efféle szervezetek az államoknál demokratikusabban fognak majd működni. Ez persze változhat. Azonban a jelenlegi és a belátható időn belül várható realitásokkal számolva a republikánus kozmopolitizmus egyelőre nem életszerű, inkább csak *elméleti* megoldása egy rettenetesen komplikált problémának.

IRODALOM

- Alesina, Alberto–Ferrara, Eliana La (2002): Who trusts others? *Journal of Public Economics*, 85: 207–234.
- Benhabib, Seyla (2004): *The Rights of Others: Aliens, Residents, and Citizens*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790799>.
- Benton, Meghan (2014): The problem of denizenship: a non-domination framework. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17 (1): 49–69. <https://doi.org/10.1080/13698230.2013.851479>.
- Blake, Michael (2013): Immigration, Jurisdiction, and Exclusion. *Philosophy and Public Affairs* 41 (2): 104–130. <https://doi.org/10.1111/papa.12012>.
- Blake, Michael (2020): *Justice, Migration, and Mercy*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190879556.001.0001>.
- Carens, Joseph (2013): *The Ethics of Immigration*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.3402/egp.v7.24942>.
- Costa, M. Victoria (2020): Neo-Republicanism and the Domination of Immigrants. *Res Publica*, november: 1–19. <https://doi.org/10.1007/s11158-020-09489-7>
- Fine, Sarah (2014): Non-domination and the ethics of migration. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 17 (1): 10–30. <https://doi.org/10.1080/13698230.2013.851481>.
- Delhey, Jan–Newton, Kenneth (2005): Predicting cross-national levels of social trust: global pattern and nordic exceptionalism? *European Sociological Review* 21: 311–327. <https://doi.org/10.1093/esr/jci022>
- Honohan, Iseult (2014): Domination and migration: an alternative approach to the legitimacy of migration controls. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17 (1): 31–48. <https://doi.org/10.1080/13698230.2013.851482>.
- Hoye, J. Matthew (2016): Neo-republicanism, Old Imperialism, and Migration Ethics. *Constellations*, 24 (3): 1–13. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12259>
- Hoye, J. Matthew (2018): Migration, membership, and republican liberty. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1–27. <https://doi.org/10.1080/13698230.2018.1532228>.
- Hoye, J. Matthew (2019): Sanctuary Cities and Republican Liberty. *Politics & Society*, 1–31. <https://doi.org/10.1177/0032329219892362>
- Laborde, Cécile (2002): From Constitutional to Civic Patriotism. *British Journal of Political Science*, 32 (4): 591–612.

- Laborde, Cécile–Ronconi, Miriam (2016): What is a Free State? Republican Internationalism and Globalisation. *Political Studies*, 64: 279–296. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12190>
- Lovett, Frank (2012): What counts as arbitrary power? *Journal of Political Power*, 5: 137–152. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2012.660026>
- Miller, David (2005): Immigration: The case for limits. In: Cohen, A.–Wellman, C. (szerk.): *Contemporary debates in applied ethics*. Oxford, Blackwell, 193–206.
- Miller, David (2008): Republicanism, National Identity, and Europe. In: Laborde, Cécile–Maynor, John (szerk.): *Republicanism and Political Theory*. Oxford, Blackwell, 133–158.
- Miller, David (2010): Why immigration controls are not coercive: A reply to Arash Abizadeh. *Political Theory*, 38 (1): 111–120. <https://doi.org/10.1177/0090591709348194>.
- Miller, David (2016): *Strangers in Our Midst. The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge, Harvard University Press. <https://doi.org/10.1093/migration/mnw033>.
- Owen, David (2014): Republicanism and the constitution of migrant statuses. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17 (1): 90–110. <https://doi.org/10.1080/13698230.2013.851485>.
- Pettit, Philip (1997): *Republicanism. A theory of freedom and government*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198296428.001.0001>.
- Pettit, Philip (2012): *On the People's Terms: A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139017428>.
- Pettit, Philip (2014): *Just Freedom: A moral compass for a complex world*. New York, W.W. Norton.
- Putnam, Robert D. (2007): *E pluribus unum: diversity and community in the twentieth century*. *Scandinavian Political Studies*, 30: 134–174. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x>.
- Rochel, Johan (2019): The end of discretionary immigration policy? A blueprint to prevent multidimensional domination. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/13698230.2019.1573348>.
- Sager, Alex (2014): Political Rights, Republican Freedom, and Temporary Workers. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17 (2): 1–22. <https://doi.org/10.1080/13698230.2012.733586>.
- Skinner, Quentin (2010): On the slogans of republican political theory. *European Journal of Political Theory*, 9 (1): 95–102. <https://doi.org/10.1177/1474885109349407>.
- Soroka, Stuart–Johnston, Richard–Kevins, Anthony–Banting, Keith–Kymlicka, Will (2018): Migration and welfare state spending. *European Political Science Review*, 8: 173–194. doi:10.1017/S1755773915000041.
- Ujlaki Anna (2020): Republikanizmus: a migráció egy lehetséges értelmezése? *Politikatudományi Szemle*, 29 (2): 25–44. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2020.2.25>.
- Wellman, Christopher (2008): Immigration and Freedom of Association. *Ethics*, 119 (1): 109–141. <https://doi.org/10.1086/592311>.
- Wellman, Christopher H. (2016): Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit. In: Fine, Sarah–Ypi, Lea (szerk.): *Migration in Political Theory*. Oxford, Oxford University Press, 80–102. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199676606.003.0005>.